

A keresztény pedagógus és iskola egy kérdőíves vizsgálat tükrében

Kutatásunkban arról gyűjtöttünk adatokat három, a keresztény oktatási intézmények működésében érintett rétegtől (szülőktől, pedagógusoktól és hallgatóktól), milyennek képzelik a keresztény pedagógust, mit várnak el tőle, illetve milyen speciális „keresztény” feladatokat kell ellátnia a keresztény iskoláknak. Az összegyűjtött vélemények alapján azt vártuk, hogy megfogalmazhatók azok a feladatok, amelyeket egy keresztény pedagógusképzőnek el kell látnia, hogy megfelelően felkészített tanárokat küldhessen az iskolákba.

Reméltük azt is, hogy a vizsgálat eredményeként gazdagíthatjuk és egyértelműbben meghatározhatjuk a keresztény értékek és a keresztény nevelés tartalmát.

Feltételeztük, hogy eltéréseket fogunk találni a katolikus és a protestáns gondolkodás között e téren, és azt is, hogy változni fognak a vélemények attól függően, hogy szülőként, tanárként/oktatóként vagy hallgatóként kapcsolódik valaki az iskola vagy képzőintézmény munkájához. Éppen a differenciált érdekek és látásmód tisztázása segíthet a képzéssel szemben támasztott követelmények pontosabb megfogalmazásához.

A vizsgálat mintavétele és módszerei

A mintavétel eredeti szempontja az volt, hogy egyenlő arányban szerepeljenek a keresztény intézmények hallgatói, főiskolai, egyetemi oktatói, illetve pedagógusai és a szülők, akiknek gyermeke felekezeti vagy ökumenikus iskolába jár. Mivel az arányosan szétosztott kérdőívekből a hallgatóktól többet kaptunk vissza, mint a másik két csoporttól, így az 540 válaszolóból 248 lett egyetemi vagy főiskolai hallgató, csak 170 az oktató illetve tanár és 122 a szülő. Nem kérdeztünk meg iskolai tanulókat, mert úgy gondoltuk, hogy a fiatalabbak nehezen tudnának válaszolni a kérdéseinkre, és a hallgatók tulajdonképpen tudatosabban képviselhetik az ő nézeteiket is, hiszen egy-két évvel ezelőtt tanulóként gondolták végig, hogy miért jelentkeznek éppen keresztény pedagógusképzőbe. A katolikus-protestáns megoszlás kb. megfelelt az országos helyzetnek, a válaszolók közel 80%-a katolikus (413 fő) és kb. 20%-a protestáns (127 fő) volt. A protestánsok jórészt reformátusok, az evangélikusok csak kis számmal képviseltették magukat.

Fontosnak tartottuk, hogy katolikus és protestáns részről is, illetve az iskola és a képző terén is legyen a mintában olyan intézmény, amelyik „táblacserés” (azaz egy visszaadott, működő állami intézmény), legyen újonnan szervezett, amelyet helyi társadalmi igény hívott életre, illetve képviseljék az elmúlt évtizedekben is folyamatosan működő nagy múltú felekezeti gimnáziumokat is. Az iskoláknál figyeltünk arra, hogy közép- és általános iskola egyaránt szerepeljen. Bizonyos kérdéseknél külön csoportot képeztünk azokból a hallgatókból, akikre elvileg helyzetüknél fogva mélyebb vallási elkötelezettség jellemző, mert vagy hittanár szakosok, vagy ifjúsági vezetőként dolgoznak saját egyházközségükben.

A kérdőív öt kérdést tartalmazott, amelyből három zárt és kettő nyitott volt. A zárt kérdések elsősorban azt vizsgálták, hogy a keresztény iskolák tanárainál a vallási elkötelezettségnek milyen fontosságot tulajdonítanak a válaszolók (1–3. kérdés), míg a nyitottak a keresztény pedagógus és a keresztény iskola sajátosságait igyekeztek feltárni.

A pedagógussal szemben támasztott követelmények

A kérdőív első kérdése öt olyan jellemzőt tartalmazott, amelyek feltevésünk szerint egy keresztény intézményben szempontként szerepelhetnek egy pedagógus felvételekor. A

válaszolóknak saját értékrendjük szerint kellett rangsorolniuk a tulajdonságokat. A kapott adatok alapján a legfontosabb követelmény a *pedagógiai elhivatottság*, ezt követi a *szaktárgyi tudás*, az *erkölcsi tisztaság*, *rendezett magánélet*, mindössze 4. helyen van a *hitélet* fontossága, és elhanyagolható egy pedagógus *közéleti tevékenysége*, *elismertsége*. Sarkosan fogalmazva a keresztény iskolákban is az a legfontosabb, hogy valaki jó pedagógus legyen, és csak ez után következik az, hogy jó keresztény is.

A teljes minta eredményeitől azonban eltér a protestánsok és a hallgatók véleménye. Ők is első helyen jelölik a pedagógiai elhivatottságot, de ezután fontosabbnak tartják a hitéleti sajátosságokat a szaktárgyi tudásnál és az erkölcsi tisztaságnál is. Ez utóbbit lehet, hogy eleve a hitélet szerves következményének tekintik.

A *hitélet fontosságát* megvizsgáltuk a megkérdezettek négy, más szempont alapján kialakított részmintája szerint is:

- az elkötelezett hallgatóknál (hittanár szakosok vagy katolikus ifjúsági csoportok vezetői) 1,97; – a társadalmi kezdeményezésre újonnan szervezett egyházi iskolák tanárainál és szülőinél 2,26;
- hagyományos felekezeti gimnáziumok tanárainál 2,91;
- a „táblacserés” intézmények hallgatóinál, tanárainál, oktatóinál, szülőinél 3,19 rangpont átlagot kaptunk.

Ezek a különbségek igen jelentősek, s arra figyelmeztettek, hogy érdemes más kérdések válaszainál is ezeket a részmintákat külön elemezni, s ezáltal az eltérések megalapozottabb magyarázatát keresni.

A hitélet kérdései

A kérdőív második kérdése a hitélettel kapcsolatos mélyebb vizsgálódásokat célozta. Zárt kérdés formájában azokat a kategóriákat adtuk meg, amelyek a vallási elkötelezettség és tudatosság különböző mélységére vonatkoztak, s a válaszolóknak azokat a szinteket kellett bejelölniük, amelyeket elfogadhatónak, elvárhatónak tartanak egy keresztény iskola pedagógusával kapcsolatban.

Külön kellett véleményt mondaniuk a keresztény pedagógusképzők oktatóira vonatkozó elvárásairól is. Feltevésünk szerint a két eset külön értelmezését az indokolta, hogy egy főiskolai/egyetemi oktató kapcsolata hallgatóival kevésbé szoros, hatása közvetettebb, így kevésbé szigorú kritériumok fogalmazhatóak meg velük szemben.

A választható kategóriákat két nagyobb csoportra lehetett osztani, *nem vallásosra* (nem keresztény, de elfogadja az intézmény szellemiségét; keresztény, de vallását nem gyakorolja) és *vallásosra* (hívőnek vallja magát; egyháza tanítása szerint él; aktív tagja vallási közösségének). Ez utóbbiak véleményünk szerint az elkötelezettség különböző fokozatait képezték. Szerepelt még egy kategória (hite elméletileg is megalapozott), amelyet a tudatos kereszténység jellemzőjének tekintettünk. Ezt azért tartottuk fontos kategóriának, mert a pedagógusok a mindennapi gyakorlatban rendszeresen találkoznak azzal a feladattal, hogy tanulók hittel kapcsolatos kételyeire, kérdéseire kell válaszolniuk.

Az eredmények egy része várakozásainkat igazolta. Az általános elvárás az, hogy mind az iskolában, mind pedig a felsőoktatásban oktatók *egyházuk tanítása szerint éljenek*, sőt a válaszolók 36,9 (iskola) illetve 32%-a (képző) szerint aktívan *vegyenek részt egyházi közösségük életében* is. Az utóbbit kiemelkedően igénylik a protestánsok és a hallgatók. A vallással kapcsolatos *elméleti felkészültséget* az iskola esetében a válaszolók 26%-a (a szülők 36%-a), a felsőoktatás oktatóival kapcsolatban pedig 34%-a (hallgatók 39%-a) tartja fontos szempontnak a pedagógusok kiválasztásánál. A protestánsoknál ez az elvárás gyengébb,

viszont egyértelműen a legszorosabb kötődést, az aktív tevékenységet tartották a legelfogadhatóbb szintnek.

A *nem vallásos* kategóriákra adott válaszok azt mutatják, hogy minden réteg mindkét intézménytípusnál egyértelműen elutasítja azokat, akik keresztségük révén lehetőséget kaptak a keresztény életre, s ők nem élnek ezzel, hátat fordítanak a keresztségben tett fogadalomnak. Ez a teljes elutasítás azért is feltűnő, mert ugyanakkor azokkal, akik nem keresztények, de tiszteletben tartják az intézmény érték- és célrendszerét, a válaszolók 25%-a megengedő, sőt elfogadó magatartást tanúsítana. Különösen jellemző ez a szülőkre, akik 39,3%-ban jelölték be ezt a kategóriát. Várható volt, hogy ez a „tolerancia” még inkább tetten érhető a képzőintézmények esetében, különösen a hallgatóknál. Ettől eltérő azonban a protestánsok és a szülők véleménye, akik szigorúbb elvárást fogalmaztak meg az oktatókkal, mint a pedagógusokkal szemben. Ennek egy lehetséges magyarázata az, hogy itt a jövőbeni keresztény pedagógusainak képzőiről volt szó, s ez sokkal nagyobb felelősséggel jár, mint általában az értelmiségiek képzése. Valószínű, hogy ugyanerre a kérdésre más válaszok születtek volna például a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogi kari oktatóival kapcsolatban.

Ismét megvizsgáltuk a négy részminta válaszait, s eredményként azt kaptuk, hogy a szigorúsági rangsor megegyezik az előző kérdésre adott válaszokéval. A *nem hívő* és az *aktív tagja vallási közösségének* kategóriák összehasonlítása alapján a következő kép rajzolható meg:

Az *elkötelezett hallgatók* számára a kívánatos szint 75,4%-ban az aktív részvétel a keresztény közösség életében és mindössze 13%-uk fogadja el, ha tanára nem keresztény.

Az *új szervezésű keresztény iskolák* esetében ezek a számok 67,9% és 15,5%, a *hagyományos felekezeti gimnáziumok* sokkal megengedőbbek a 42%, illetve 25,9%-os válaszukkal, míg a „*táblacserés*” *intézmények* jelentősen eltérő véleményét fejezi ki a 22,9% és 36,3%.

Hasonló az eredmény a képzőintézmények esetében is, kivéve a *nem keresztény* kategóriát, amelyet a hagyományos felekezeti gimnáziumok tanárai utasítanak el legjobban.

Az eredményeket magyarázhatja, hogy míg az első két csoport az ideális megoldást fogalmazza meg, a második kettőt inkább befolyásolja a reális valóság. Az iskolai tanárokkal szemben azonban a 4. csoport „toleranciája” nagy mértékben eltér még a felekezeti iskolák képviselőinek elképzeléseitől is. Különösen figyelemreméltó ez akkor, amikor a kérdés nem a jelen, hanem a vágyott állapotra vonatkozott.

A keresztény iskolák sajátosságai

A kérdőív két kérdésben a *keresztény iskolák, a keresztény pedagógia sajátosságait* igyekezett feltárni. A kérdések nyitottságát az magyarázza, hogy előzetes tapasztalataink szerint még a keresztények is igen nehezen tudják megfogalmazni a különbségeket az általános humánus értékek és a keresztény értékek között, s még nehezebben a különbségekből adódó pedagógiai következményeket. Abban a kérdésben, amelyik a pedagógus személyére vonatkozott, nem is adtunk semmiféle támpontot a válaszokhoz, a keresztény pedagógia esetében pedig a négy megadott terület (célok, tartalom, módszerek, tevékenység-rendszer) segített a kérdés differenciáltabb megközelítésében. Ennek köszönhető, hogy míg a keresztény tanárra mindössze átlagosan 2,05 jellemzőt írtak a megkérdezettek, a pedagógiára 5,22-t. Az átlagtól mindkét esetben a szülők tértek el legnagyobb mértékben (1,93 és 4,95-tel). A keresztény pedagógusról a tanárok (2,27), a keresztény iskoláról pedig a protestánsok (5,57) mondtak legtöbbet.

Elvárások a keresztény pedagógustól

A keresztény pedagógus megkülönböztető jellemzőiről mondottakat 8 kategóriába soroltuk:

- célja elsősorban a nevelés, a tudás csak eszköz, út az Istenhez, számára az Abszolútum a mérték, az örök élet elérése;
- példamutató keresztény életet él, értékrendjére az örök értékek jellemzők, Istenhez tartozónak tudja magát, alázatos;
- magánélete rendezett, erkölcsi tisztaság jellemzi, nem rabja a materiális értékeknek, életvitele vonzó példaként szolgál;
- nem az egyéni karrier a fontos számára, hanem az elhivatottság, lelkiismeretes, toleráns, empatikus, önzetlen, egyéniség, aki vállalja önmagát;
- a gyermek testvére az Úrban, odafigyel rá, tiszteli, szereti és felelős érte;
- a szülőkkel való kapcsolatát a keresztény testvériség jellemzi;
- az iskola pedagógusai keresztény közösséget alkotnak, ezzel példát mutatnak a gyermekeknek;
- semmi.

Az 1. kérdés eredményeit ellenőrzésként összevetettük ezekkel az adatokkal. Külön megvizsgáltuk, hogy például azok, akik az első kérdésben a pedagógiai elhivatottságot vagy a hitéletet fontosnak tartották, jelezték-e ezt a nyílt kérdésben is stb. Ezek a vizsgálatok azt mutatják, hogy szoros összefüggés található az adatok között, egy-egy válaszoló azonos nézeteket vallott a zárt és a nyílt kérdésben egyaránt. Ez a válaszok hitelességét erősíti.

Miben különböznek tehát a keresztény pedagógusok a nem keresztényektől?

A keresztény pedagógus jellemzői

A válaszok értékelésénél kirajzolódik, hogy természetesen az alapvető különbség a pedagógusok keresztény mivoltában keresendő, ezt követi a gyermekekhez való viszony sajátossága és az elhivatottság, s a válaszolók több mint 30%-a különbséget tesz a magánéletre vonatkozóan is. A teljes minta eredményeitől némiképp eltér a protestánsok és a hallgatók véleménye, akik első helyen a gyermekekhez való viszonyt említik, és a pedagógusoké, akik az elhivatottságot 10%-kal többször említik, mint a gyermekhez való viszonyt. Az is lehet, hogy ebben az esetben az elhivatottság magában foglalhatja a viszonyra vonatkozó elvárást is. Végül érdemes megjegyezni, hogy a hallgatók és a protestánsok kevésbé foglalkoznak a keresztény pedagógus magánéletével, mint a többiek.

Külön figyelmet érdemel a 8. kategória, a *semmi* említésének gyakorisága. Az átlagosan 15,4%-os eredmény elsősorban a hallgatói véleményeknek, majd a katolikus és a szülői válaszoknak köszönhető, s legkevésbé maguk a pedagógusok vallják ezt. Elvégeztük az összehasonlítást a fentebb alkalmazott csoportosítás alapján is. Az eredmények a következők:

elkötelezett hallgatók	,4%
új szervezésű ker. iskolák	,4%
hagyományos egyházi iskolák	2,1%
„táblacserés” iskolák	0,0%

A hasonlóságok és különbségek a négy részminta között ugyanúgy jelennek meg, mint az előző kérdéseknél. A szekularizáltság leginkább a „táblacserés” intézményekre jellemző, s szinte egyáltalán nem az elkötelezett hallgatók és az újonnan szervezett iskolák szülőinek és pedagógusainak véleményére.

A válaszok sajnos megerősítették azt a véleményünket, hogy általában a keresztény pedagógusokkal kapcsolatban nem tudatosítják azokat a tulajdonságokat, amelyeket elvárnak tőlük, ami megkülönbözteti őket a nem keresztény pedagógusoktól. A válaszok kis száma és a keresztény értékekre, életvitelre vonatkozó kategória 50% körüli jelölése erre utal. Sokszor találkozhattunk más vizsgálatokban is azzal, hogy ösztönösen él az emberekben valamilyen meggyőződés a keresztény nevelőről, de ezt nehezen tudják konkrét tartalommal megtölteni.

Végül arra kérdeztünk rá, milyen konkrét különbségek jellemzik a keresztény iskola tevékenységét, céljait, oktatási tartalmait, pedagógiai módszereit, összehasonlítva őket a nem keresztény iskolákéval.

A keresztény és nem keresztény iskolák összehasonlítása

Az iskolák *célrendszerében* természetesen jelenik meg a kereszténnyé nevelés elsődlegessége (78%). Ha összevetjük ezt az előző kérdés hasonló megnyilvánulásaival, azt láthatjuk, hogy ezt a feladatot ugyan a pedagógusok látják el, de ez nem az egyesekre hárul, hanem a teljes intézményre. Ezért ez sokkal szigorúbb kívánalomként jelenik meg itt a keresztény iskolák jellemzésénél. Megjelennek a célkategóriák között olyan fontos keresztény értékek is, mint a *szolgáló élet* (5%), *szociális érzékenység* (2%), *keresztény közösség* (12%), de talán nem súlyuknak megfelelő arányban. A *teljes élet* a rangsorban a harmadik helyen áll, megelőzve a *magas szintű tudást*, de még így is aránylag kevés számban említik (13,9%). A *keresztény közösség* kialakítása a protestánsok és a szülők számára bír az átlagnál nagyobb jelentőséggel. Érdekes és talán kicsit meglepő is, hogy a kereszténnyé nevelés célját a szülők említik a legkisebb százalékban (70%).

Az *oktatás tartalmi különbségeinek* felsorolásánál a hittan vagy a Biblia tanítása a legfontosabb, főként a hallgatók s kevésbé a szülők véleménye szerint (17,4% a különbség a két részminta eredménye között). Ezt követi a hagyományos tantárgyakon belül az egyházra és vallásra vonatkozó ismeretek kiemelése és külön tárgyként a valláserkölc és/vagy teológia, filozófia bevezetése. Fontos, hogy bár nem túl nagy számban, de főleg a szülők és pedagógusok megemlítették a korszerű ismeretek, az új irányában való nyitottság kívánalmát is.

A keresztény pedagógiai módszerek

A *pedagógiai módszerekkel* kapcsolatban igazán karakteres vélemény nem fogalmazódott meg. A 8 kategórián belül a legnagyobb értéket a *gyermek a fontos* kategória kapta, összhangban a keresztény pedagógusról az előző kérdésben mondottakkal, de ez is csak 30% körül mozgott. Másodikként az evangéliumi értékek, a megbocsátás, szeretet, bizalom jegyében folyó nevelést emelték ki 18,9%-kal, ezen belül viszont a protestánsok 33,1%-kal ezt tartották legfontosabbnak. Megvizsgáltuk a *következetesség és szigor* kategóriákat, mivel ezek a köztudatban a keresztény iskolák hagyományos módszerei közé tartoznak. A válaszolók közül a tanárok és oktatók tartják ezt a legjellemzőbbnek (20%), s ennél jóval kevésbé a szülők (13,9%) s még kevésbé a hallgatók (9,3%). A példaadást a szülők említik legtöbbször (16,4%).

A keresztény életet, a vallásgyakorlás által nyújtott „nevelési lehetőségek”-et (például ima, szentségek, Isten segítségére való hagyatkozás stb.) alig említette egy-két válaszoló. Úgy tűnik, nem tudatosodott ezek segítő funkciója egy-egy konkrét nevelési szituációban.

Az iskola tevékenységrendszerében viszont fontos helyet foglalnak el a közös imák, lelkigyakorlatok, szentmisék, istentiszteletek, reggeli áhítat stb. Fontosak a keresztény ifjúsági táborok és főleg a protestánsoknál az egyházi életben való cselekvő részvétel. A szülők 10%-a a keresztény iskolák sajátos vonásának tartja a közös családi programokat, amelyek az elmúlt években indultak el az egyes intézményekben. Kevesen említették a karitatív tevékenységeket (7,4%). Ez összecseng a céloknál említett szolgáló élet és szociális érzékenység kisszámú említésével, de jó lenne, ha fejlődés mutatkozna ezen a téren a későbbiekben.

Külön érdemes megfigyelni, hogy a célok kapcsán senki, a tevékenységnél igen kevesen gondolják, hogy nincs semmilyen különbség a keresztény és nem keresztény iskolák között, az oktatás tartalmával és a pedagógiai módszerekkel kapcsolatban is mindössze a válaszolók kb. 10%-a.

Összegzés

A keresztény iskolák létét a gyermekek keresztény felnőtté nevelése igazolja, ez a sajátos feladatuk. A humanista értékek elsajátítása, az élet teljességére való felkészítés mellett a gyermekeknek az iskolában kell már megtapasztalniuk a keresztény közösség erejét, a szolgáló élet keresztény gyakorlatát egyrészt az iskolák pedagógusainak példáján, másrészt az ezt szolgáló tevékenységrendszeren keresztül.

A keresztény iskola szellemiségét az ott dolgozó pedagógusok határozzák meg, ezért fontos, hogy a pedagógiai elhivatottság és a magas szintű szaktárgyi tudás mellett vallásukat aktívan gyakorlóak legyenek. Ez nem jelenti azt, hogy néhány tanár esetén a keresztény elkötelezettségre vonatkozó kritériumok nem lehetnek enyhébbek, de csak olyan mértékben, hogy az iskola el tudja látni alapvető feladatát.

A keresztény pedagógust egyrészt a gyermekek tisztelete, a velük való szeretetteljes viszony, a feltétlen bizalom, a keresztény testvériség jellemzi, másrészt a példamutató keresztény élet. A keresztény nevelő legfőbb támasza Isten, az Ő erejében, akaratában való bizalom. Ezért módszereire a gyermek egyéni céljainak, sajátosságainak szem előtt tartása, a legfontosabb evangéliumi értékek, a megbocsátás, szeretet, az újrakezdés lehetőségének feltétel nélküli biztosítása jellemző.

A keresztény pedagógussá válás folyamatában igen fontos szerepe van a képzés folyamatának. A pedagógiai hivatástudat és szakmai tudás megszerzése mellett a keresztény egyetem vagy főiskola oktatójának személye, vallásgyakorlata is hatással van hallgatóira, éppen ezért ezekben az intézményekben is lényeges kritérium kell, hogy legyen az oktatók kiválasztásánál vallási elkötelezettségük, hitük elméleti megalapozottsága. A felkészítésben helyet kell kapniuk olyan témáknak és tárgyaknak, amelyek saját szakterületükön belül az egyes vallásokra, egyházakra vonatkozó elméleti, történeti részeket elmélyíti, kellő teológiai, valláserkölcsi, filozófiai és Biblia ismerettel vértézi fel őket.

A vizsgálatban részt vevő különböző csoportoknál kismértékű eltéréseket találunk a katolikusok–protestánsok, illetve a pedagógusok–szülők–hallgatók véleményeinek összehasonlításánál.

A protestánsok számára fontosabb a pedagógusok vallási elkötelezettsége, s ezen belül az egyházban kifejtett aktív tevékenység, a gyermekek erre történő felkészítése.

A szülők olyan pedagógust kívánnak gyermekeik nevelőjéül, aki hivatásának élő jó szakember, aki nyitott a korszerű ismeretekre, egyformán fontosnak tartja a gyermekek szellemi, érzelmi és testi fejlődését, és pozitív példájával neveli őket. Azt várják, hogy közös családi programokkal őket is bevonják az iskola mint keresztény közösség életébe.

Jelentősebb eltérések tapasztalhatók a válaszolók másik csoportosítása kapcsán, ahol a vallásilag elkötelezett hallgatók, az új szervezésű keresztény iskolák tanárai és szülői, a hagyományos felekezeti gimnáziumok tanárai és szülői és az államiból felekezetivé váló

„táblacserés” intézmények tanárai és hallgatói képezték az egyes csoportokat. Minden rész kérdés esetén egyértelműen meghatározható különbségek jellemzők. Hasonló szigorú elvárásaik vannak a keresztény pedagógussal, annak vallási elkötelezettségével kapcsolatban azoknak a hallgatóknak, akik maguk is keresztény ifjúsági csoportok vezetőjeként, leendő hittanárként szorosabb szálakkal kötődnek a keresztény pedagógiához és az új, civil kezdeményezésként létrejött iskolák képviselőinek. Engedékenyebb látásmódot tükröznek a hagyományos felekezeti iskolák szülői és tanárai azáltal, hogy kb. 25%-uk elfogad olyan pedagógusokat is, akik maguk nem keresztények, és messze megengedőbbek a „táblacserés” intézmények válaszóit. Az eltérés könnyen magyarázható a valós lehetőségek befolyásoló hatásával. Kérdés, hogy ezt átmeneti állapotként értelmezzük-e vagy a keresztény iskolák közti differenciálódás jeleként. Az utóbbira van-e társadalmi igény napjainkban vagy pillanatnyilag még az elkötelezettebb szülők kívánalmait kellene kielégítenie a keresztény iskolahálózatnak. Komoly veszélyt jelenthet magára a keresztény értékekre és pedagógiára nézve az, hogy ha a különböző elvárásokból és nézetekből fakadóan elégedetlenség veszi körül a politikai harcok árán államiból egyháziává váló intézményeket, ha ezek nem tudják igazolni létüket a keresztény értékrend által meghatározott cél- és tevékenységrendszerükkel, eredményeikkel. Ma Magyarországon a nyugat-európai fejlődéstől eltérően nincs széles kereslet a szülők részéről egy „szekularizáltabb” egyházi intézményhálózat létrehozására. Igen szűk az a réteg – felmérésünk tanúsága szerint is –, amelyik azért adja felekezeti iskolába gyermekét, mert az elismerten jó színvonalú, vagy mert az van a legközelebb. Ezért napjainkban elsősorban a már működő iskolák keresztény identitásának megerősítése, vallásilag elkötelezett pedagógusokkal való ellátása, a pedagógusképzés keresztény jellegének megerősítése jelenti a fejlesztés irányvonalát.